

manjkanje čuta za psihologijo, ki ga je Zidar sicer doslej precej kazal. Vse to torej govori za to, da Zidar tudi pamfleta ni ustvaril, pa četudi si je to prizadeval.

Kaj je torej Zidarjeva Marija Magdalena?

Povrniti se moram spet k začetku pričujočega zapisa:

Ob pričujoči Zidarjevi knjigi se pravzaprav v glavnem sprašujem o njenem namenu, o tem, kaj skuša upodobiti, katero moralno in intimno človeško problematiko hoče načeti in kaj hoče biti po svojem izpovednem kontekstu. In bolj ko razmišljam, manj jasni so moji odgovori na retorična vprašanja, ki si jih nenehno zastavljam, ki pa niso samo retorična, ampak so mišljena naravnost in odkrito. Skušam zbrati ta svoja premišljanja v eno točko, skušam jih sestaviti v celoto, skušam jih skleniti v določeno sodbo (ne obsodbo), jim dati rep in glavo in si odgovoriti, a bolj ko to poskušam, manj in manj mi gre spod rok.

Tak je tudi moj končni odgovor na vsa ta vprašanja: strnjene sodbe si ne morem ustvariti, zakaj vsaka od možnosti se med sabo izključuje. In tako mi ne ostane ničesar drugega, ko da skušam na Zidarjevo knjigo Marija Magdalena čimprej pozabiti; in upam seveda tudi, da se mi bo to čimprej tudi posrečilo.

P. S. Jasno mi je, da ta zapis ni literarna ocena v standardnem pomenu oziroma standardni *normi* te besede. A ne morem drugače: če je že Zidarjeva Marija Magdalena lahko persiflaža literature, potem je tudi ta zapis lahko persiflaža literarne kritike.

Borut Trekman

SMILJAN ROZMAN, POKOPALIŠČE. V romanu Pokopališče* se Smiljan Rozman oddaljuje od svojega epskega stila, kakor ga je pokazal v doslej najboljšem tekstu Družčina in tudi še drugod. Zdi se, da hitro prihaja od tiste kritične točke, ko pisatelju samo fabula več ne zadostuje za ekspresijo najglobljih življenjskih spoznanj, temveč začne uporabljati notranje dialoge, simbole ter podzavestne tokove. Gre torej za poglobljeno pisanje, poglobljeno v spoznavnem smislu, kjer je vse pisateljevo prizadevanje usmerjeno v bistvena vprašanja človekovega obstoja, v vprašanje njegovega življenja in neživljenja, njegovega začetka, konca in nadaljevanja. Gre potemtakem za izrazit izpovedni element, ki v Rozmanovem tekstu kar naprej spodriva objektivno stvarnost, se z njo soočuje in ji tu pa tam še prepušča besedo, a se vedno spet pred njo umika v svoj svet.

Roman je stisnjen na ozko prizorišče in je tudi časovno omejen na poslednja dva dneva profesorja Avgusta. Takšna stisnjenost je sicer v naši literaturi že tradicionalna in tudi pri Rozmanu ni več novost, treba pa je vendarle poudariti, da v tem romanu ni sama sebi namen, pač pa je ustvarjena z nekim posebnim namenom. Profesor Avgust namreč hoče doživeti svoj »izredni dan«, kot da bi mu bili po neki iracionalni usodi dnevi že prešteti in kot da bi občutje o tem že prihajalo iz njegove podzavesti. Toda ta izredni dan se mu izmaliči, zakaj na pokopališču, kamor Avgust pride nabirat regrat, se začno pojavljati številni krti. S tem se stvari začno spreminjati. Avgustovo zanimanje je le še deloma usmerjeno v zadeve njegovega »izrednega dneva«, v njegovo notranjost

* Smiljan Rozman, Pokopališče. Obzorja 1968.

se naseli komaj občuten strah pred pomenom tega nenavadnega pojava. Naslednjega dne so vse živalce že mrtve, a kljub temu Avgustova zbežanost vztrajno narašča. Končno na višini neke stavbne konstrukcije vidi v nenavadnem kladivu mrtvega krta, hoče k njemu, pade v globino in se ubije.

To osnovno fabulo, če jo še lahko tako imenujemo, smo navedli zategadelj, ker je za kvaliteto romana značilna. Točneje povedano: pisatelj je v njej spretno združil moderno obliko in polno vsebino, ostal je umetniški izpovedovalec v tradicionalnem pomenu te besede, četudi je za svojo izpoved uporabil izraz, ki se ves čas giblje na meji iracionalnega. In že iz te osnovne fabule lahko spoznamo tudi pisateljovo osebno stisko, ki mu je pobudila ta roman. To je vprašanje smrti, ki je v zrelih letih tako mučno prisotno v vsakem razmišlja-jočem človeku.

Pisatelj zavzema dokaj jasen odnos do smrti, do tega zaključnega življenjskega pojava. Človek mu je pravzaprav večno bitje. Ko se rodi, začne s svojim bivanjem puščati sledi na predmetih in stvareh ter v naslednjih generacijah. Tako med življenjem in smrtjo ni prave meje. Slikar Merlot, ki je v romanu najbolj poglobljena oseba, dopoveduje Avgustu, kako naši predniki žive, s tem da se spominjamo nanje. Pisatelj torej ne glede na smrt kot na konkreten konec vsega konkretnega, marveč kot na droben in pravzaprav manj pomemben pojav na neizmerni ravnini vsega živega.

Profesor Avgust pred smrtjo, za katero se komaj zaveda, da prihaja, spozna nekatere stvari, ki so mu bile doslej zakrite. Ko stoji visoko gori na železni konstrukciji, ki jo gradijo njegovi novi znanci Pleteršniki, se nenadoma zave, kako se trgajo vezi med njim in drugimi ljudmi, kako postaja s v o b o d e n. Premagal je sebe in čas. »V tistem hipu se ga je dotaknila sreča. Zavriskal je v sebi, se dotaknil z dušo neskončnosti in spoznal svet.« V tem je potemtakem jedro našega končnega spoznanja: da smo le del splošnosti in neskončnosti in po takšnem spoznanju tudi smrt ni več katastrofa.

Pisatelj v romanu skozi profesorja Avgusta posreduje še nekatere druge ključne točke svojih spoznanj. Izhaja iz dejstva, da je naše življenje polno hrepenenja, iskanja in nedoseženih ciljev. Vendar je vse to nujno, zakaj dokler hrepenimo, iščemo in hočemo nekaj doseči, je to znak, da živimo. Slikar Merlot že na začetku razlaga profesorju Avgustu, da mu dan pomeni toliko, kolikor je v tem dnevu naredil. Če ni ničesar napravil, tega dneva ni. Vsi ljudje plavajo, a če ne morejo več plavati, se pogrezajo, pogrezajo v blato. Avgust sam se zaveda, da se kot upokojenec počasi pogreza v nič in da živi le še na pol. Nič več pomemben. Zato pa močno občuduje Pleteršnikove, ki so na vrhuncu svoje moči in sedaj gradijo železno stavbno konstrukcijo. Ti so pomembni, ker ustvarjajo. Celó pojavljanje krtov, ki lezejo iz zemlje, jih le za kratek čas vrže s tira, kmalu za tem spet zaživijo v ustvarjalnem zagonu. Pleteršniki torej resnično živijo, zdi se jim, da so pomembni in nenadomestljivi, zavedajo se sebe, kar se sicer le malokomu posreči.

Rozman tedaj postavlja na nasprotne bregove nekaj temeljnih kategorij našega življenja. Na enem bregu stoje trpka misel, da je s smrtjo vse končano, potem nedejavnost in pogrezanje v blato, na drugem ustvarjalnost, zavedanje samega sebe ter spoznanje, da človek ni sam sebi namen, pač pa je del splošnosti. Pisatelj se sicer ne opredeljuje določneje, vendar je iz romana čutiti, da je njegov cilj drugi breg, torej breg živega življenja, četudi se po drugi plati zaveda, da je naše bivanje tem težje, čimbolj se držimo tega drugega brega,

težje zato, ker zavest o sebi prinaša s seboj tudi zavest odgovornosti, strahu in posledic. Pisatelj torej skuša v romanu razreševati nekatere temeljne probleme naše eksistence. Četudi je iz teksta razvidno, da so to hkrati njegovi osebni problemi, s katerimi se ukvarja on sam kot človek, pa nam je na drugi strani spet takoj jasno, da se vse to njegovo razreševanje giblje na stebrih danes že tako popularne eksistencialne filozofije.

Rozmanov roman pa ni le razreševanje bistvenih existenčnih problemov, ni le kafkovsko — iracionalna podoba kakšnega posebnega sveta, temveč se z enim koncem dotika tudi naše žive stvarnosti. Vsi prizori z družino Pleteršnikovih so realistično obarvani, še posebno stvarna je podoba Pleteršnikovega sorodnika Ignaca, ki je bil nekoč tri leta partizan in je imel svojega kurirja, zdaj pa se ukvarja s privatnim obrtništvom in se vozi v razkošnem avtomobilu. In gospodu Avgustu se zdi, da »je Ignac polip, ki se mu je prisestal na telo« in ga bo počasi začel prazniti. Pisatelj tako skozi svoje osebe še večkrat izraža gnus nad nekaterimi družbenimi krivicami. Knjigovodja Štern je bil nekadaj v koncentracijskem taborišču, toda politični ljudje v podjetju, kjer je bil zaposlen, so mu to preteklost šteli skoraj kot prestopke; profesor Avgust se je že pred pol stoletja boril za koroško mejo, njegov sin se je v drugi vojni tepel za našo ubogo zemljico, vendar danes še vedno ni čisto gotovo, če ima slovenščina pravico do obstoja; profesor Avgust je dolga leta poučeval za majhno plačo in je tudi vedel, da je preveč šolanemu človeku težko dobiti zaposlitev. In tako dalje. Takšni družbenokritični utrinki so sicer redki, tudi nekako nenadoma padajo v splošno ozračje Rozmanovega teksta, na drugi strani pa dokazujejo, da se pisatelj noče odtrgati od vsakdanje stvarnosti, da še živi v njej, skratka, da ostaja angažiran. Še več: za Rozmana kot nadarjenega besednega oblikovalca bi bilo škoda, ko bi se od te stvarnosti preveč oddaljil, ko bi na škodo svoji angažiranosti preveč popustil sodobnim estetskim modam.

Roman Pokopališče je v splošnem lepo napisano delo. Razvrstitev snovi je logična in smotrna, četudi je oblikovanje te snovi prav različno. Vsaka od oseb je v sebi zaokrožen svet, ki pa je hkrati odprt na vse strani in se z drugimi svetovi ujema le v skrajnih dotikališčih. Sicer se za pisateljevo simboličnost včasih zazdi, da je kar preveč hotena in da je nastala pod premočnim tujim vplivom, a roman je navzlic temu tudi pristen in naš. Največjo težo pa romanu daje pisateljev smisel za odkrivanje tistih existenčnih strahov, ki se jih v ritmu vsakdanjega življenja niti prav ne zavedamo.

Jože Šifrer

BRACO ROTAR, MOLOH. V Rotarjevih novelah s skupnim naslovom Moloh* je tradicija klasične proze razformirana do takšne stopnje, s katere komaj lahko slutimo nadaljnji razvoj. Človekov notranji svet, ki je bil do sedaj glavni predmet ustvarjalčevega prizadevanja, je v Molohu zamenjala beseda kot taka. Pisatelj tu nima več namena, da bi karkoli ponazarjal ali predstavljal človeka v njegovi subjektivnosti, lovečega se za življenjskim smislom, za zadoščenjem svojih čustvenih ali drugačnih teženj; tu tudi ni več potrebe po spreminjanju sveta, po drugačnih človeških odnosih, po odkrivanju nečesa bistvenega v določenih življenjskih okoliščinah, temveč je le še na vso moč detajli-

* Braco Rotar, Moloh. Obzorja 1968.